

Velykų šventė pandemijos metu: socialiniai ir kultūriniai aspektai

ŽILVYTIS ŠAKNYS

Lietuvos istorijos institutas, Tilto g. 17, 01101 Vilnius

El. paštas shaknys@gmail.com

Straipsnyje, remdamasis lyginamojo metodo teikiamomis galimybėmis ir lyginamas 2019 ir 2020 metais Lietuvoje ir tarp užsienio lietuvių vykusias Velykų šventes, išsikelia tikslą atskleisti Lietuvoje ir gretimose šalyse gyvenančių lietuvių požiūrį į kalendorines šventes radikaliam pakituis gyvensenai. Tyrimas atskleidė, kad 2020 m. per Velykas stabiliausia buvo kulinarinė tradicija, kai kuriose šeimose netgi kompensavusi galimybę bendrauti gyvai ar galimybę vykti į bažnyčią. Tai rodo intensyvius sekularizacijos procesus, kartu norą palaikyti, o prireikus atgaivinti ar sukurti šeimos tradiciją, kartu ir išliekančią bendruomeniškumo svarbą šiuolaikinėje visuomenėje. Virtualus bendravimas šventės metu daugeliui žmonių negalėjo atstoti gyvo bendravimo. Kita vertus, žvelgiant į šventę kaip žmonių išėjimą iš įprastų socialinių struktūrų, didesnė dalis žinių pateikėjų per 2020-ųjų Velykas sugebėjo išeiti iš kasdienybės rutinos ir susikurti šventinę nuotaiką.

Raktažodžiai: Šventė, Velykos, pandemija, tradicijos, šventinė kulinarija

IVADAS

Analizuodamas Europos etnologijos ir kitų mokslų perspektyvas studijuojant šventes, prancūzų etnologas Laurent Sébastien Fournier pabrėžė, kad ir šiomis dienomis, nepaisant visų tradicinių švenčių pokyčių, šventės jose dalyvaujantiems žmonėms išlieka svarbios. O šių švenčių ir šventinio elgesio tyrimai yra labai svarbūs siekiant suprasti socialumą, tarpkultūriškumą, visuomenės skonį ir madas bei kultūrinio tapatumo konstravimą [8, 21]. Lietuvoje etnologai nemažai dėmesio skiria tradicinių kalendorinių švenčių analizei, tačiau paprastai neatkreipiamas dėmesys į neįprastomis – karo, pokario, tremties ar epidemijos – sąlygomis rengtas šventes (1). Iš neįprastomis sąlygomis rengtų švenčių plačiau nagrinėtos sovietmečio šventės, kai, iš vienos pusės, buvo kuriami socialistiniai ritualai, iš kitos pusės, slapta švenčiamos tradicinės, religinio pobūdžio šventės. Tiesa, tokie tyrimai pradėti praėjus beveik keliems dešimtmečiams po sovietinės okupacijos pabaigos (apie sovietines šventes ir jų tyrimus plačiau žr. [22, 9–34]). Unikalioms galimybės etnografiniam

(1) Nagrinėdamas religingumo raišką tremtinių bendruomenėse, kalendorinius papročius yra apibūdinęs tik Jonas Mardosa [15, 363–381; 16, 152–165].

lauko tyrimui susidarė 2020 m. pasaulinės pandemijos metu (2), kai Velykos buvo švenčiamos griežto karantino sąlygomis. Straipsnio autorius tyrimą pradėjo jau nuo trečiosios Velykų dienos ir tęsė ją dvi savaites, kai žinių pateikėjų išpūdziai apie šventę dar nebuvo išblėšę. Vis dėlto karantino sąlygomis reikėjo kitokios metodikos. Parengęs trumpą etnografinį klausimyną „Velykos pandemijos metu“, telefonu, per „Messenger“ ar raštu asmeniškai kreipiausi į 60 žmonių – „Facebook“³ o draugų. Respondentų išankstinė atranka pagal amžių, lytį, religiją ar tautybę nebuvo numatyta, kad kiekvienas turėtų galimybę patekti į apklaustųjų grupę [20, 60]. Tiesa, tokią atranką galima vadinti pusiau atsitiktine, nes buvo apklausti tik Lietuvoje gyvenantys žmonės ir keli užsienio lietuviai, vengiant kreiptis į artimesnius „Facebook“⁴ o draugus, su kuriais pastaruoju metu dažnai bendrauju gyvai. Iš 60 žmonių į mano pateiktus klausimus sutiko atsakyti 38. Dar penki žmonės apklausė savo vaikus ar draugus. Jauniausiam respondentui buvo 12 (3), o vyriausiam – 72 metai. Dominuoja 40–60 metų respondentai. Dauguma gyvena Lietuvoje (41) (4), 5 yra iš Vokietijos, po vieną iš JAV ir Didžiosios Britanijos. Dauguma žinių pateikėjų moterys, apklausti tik septyni vyrai. Tokią daugelyje etnografinių tyrimų matomą disproporciją galima paaiškinti tuo, kad didesnė dalis vyrų atsisakė dalyvauti tyrime, motyvuodami, kad neturi laiko apklausoms ir pan. ir kad apie šventes labiau nusimano moterys. Absoliuti dauguma žinių pateikėjų nurodė esą Romos katalikai, vienas sentikis ir vienas liuteronas. Pagal tautybę dauguma respondentų lietuviai, vienas rusas sentikis ir vienas lenkas katalikas.

Straipsnyje, remdamasis lyginamuoju metodu, išsikėliau tikslą atskleisti Lietuvoje ir gretimose šalyse gyvenančių lietuvių požiūrį į kalendorines šventes ir Velykų šventimą, esant radikaliems gyvenimo pokyčiams. Lygindamas 2019 ir 2020 metais vykusias Velykų šventes išsikėliau uždavinius: 1) panagrinėti šventės sampratą eminiu aspektu; 2) išnagrinėti šventės vietas ir dalyvių pokyčius; 3) atskleisti požiūrį į virtualiąją erdvę perkeltus religinius ritualus; 4) išanalizuoti Velykų etnokulinarijos kaitą; 5) atskleisti Velykų antrosios dienos šventimo pokyčius ir 6) apibendrinti žinių pateikėjų požiūrį į 2020 metų Velykas kaip į šventę. Straipsnyje nagrinėjamos tik dvi šventės dienos, atsiribojant nuo platesnio velykinio laikotarpio tyrimo. Šis tyrimas svarbus pažvelgiant į šventę kaip religinį ir bendruomeninį reiškinį (plg.: [24, 143–160]) ir laikantis pozicijos, kad šventiniai ritualai gali įgyti tiek religinę, tiek ir sekuliarią formą [23, 161–205]. Pasiremiant Victorio Turnerio teoriniu palikimu, šventė traktuojama kaip būdas žmonėms išeiti iš įprastų socialinių struktūrų [31].

Lietuvoje kalendorinių švenčių tyrimai pradėti vėliau negu kaimyninėse Europos šalyse. Švenčių aprašymai iki XX a. antrosios pusės buvo daugiau lokalinio pobūdžio. Sovietinės okupacijos metais religinį aspektą turinčių etnografinių reiškinų tyrimai nebuvo toleruojami. Sovietų Lietuvoje krikščioniškų švenčių tyrimai galėjo būti pristatyti tik 1964 m. išleistame pirmajame akademiniam leidinyje *Lietuvos etnografijos bruožai*, kuriame keli puslapiai buvo skirti ir Velykų šventės aprašymui [32, 547] – daugiausia liaudiškos šventės šventimo tradicijoms, tuo atskleidžiant šventės vietą apeiginių metų struktūroje. Pirmoji išsamesnį mokslinį tyrimą, skirtą pavasario šventėms, moksliniame tęstiniame leidinyje 1972 m. paskelbė Pranė Dundulienė [6, 139–169], vėliau apibūdinus Velykas ir kalendoriniams,

- (2) 2020 m. kovo 11 d. Pasaulio sveikatos organizacija COVID-19 plitimą įvardijo kaip pandemiją. Lietuvoje 2020 m. kovo 16 d. paskelbtas karantinas tęsėsi iki birželio 17 dienos. Velykos šventos balandžio 12–13 dienomis.
- (3) Kelis nepilnamečius žinių pateikėjus apklausė jų tėvai savo iniciatyva.
- (4) 24 iš Vilniaus, 3 iš Klaipėdos, 1 iš Kauno, 8 iš Dzūkijos, 3 Aukštaitijos, po vieną iš Suvalkijos ir Dzūkijos kaimų ir miestelių.

agrariniams papročiams skirtoje knygoje [5, 32–79] (5). Publikacijose buvo bandoma atskleisti vieno ar kito papročio kilmę ir apeigines funkcijos (plačiau apie tyrimus žr. [30, 93–105]).

Nedaug buvo nuveikta ir emigracijoje gyvenančių etnologų. 1948 m. Jono Balio Vokietijoje išleistuose *Lietuvių tautosakos skaitymuose*, kuriuose atskiras skyrius buvo skirtas papročiams, Velykos pateikiamos tik kaip Dzūkijos jaunimo – lalauninkų šventė [3, 122–124]. Daug išsamiau šventė apibūdinta 1978 m. JAV išleistoje knygoje *Lietuvių kalendorinės šventės. Tautosakinė medžiaga ir aiškinimai*, kurioje pateikiami labai trumpi moksliniai vieno ar kito šventės papročio komentarai [1].

Išsamesni papročių tyrimai pradėti tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę. Velykų šventėms skirtas mokslinis leidinys, kurio tikslas – atskleisti šventės struktūrą ir atgaivinti jos papročius, buvo 1990 m. išleista Juozo Kudirkos knygelė *Velykų šventės*. Autoriaus teigimu, apie 70 proc. leidinio medžiagos sudarė 95 pagal jo klausimyną apklaustų žmonių informacija [10]. Po dvejų metų išėjo papildytas leidimas, kuriame remiamasi jau daugiau kaip šimtu aprašų, iki 101 pozicijos (pirmame buvo tik 40) padidėjo ir naudotos literatūros sąrašas [11] (6). Tolesnis Velykų tyrimo istoriografijos kokybinis etapas buvo Lietuvių liaudies kultūros centro darbuotojų parengta stambios apimties knyga *Velykų ryte lelija pražydo* (2006), kurioje ne tik pateikiama šventės ritualo analizė, bet ir išskirti regioniniai savitumai bei realiųjų pokyčiai laiko perspektyvoje. Ši knyga, kaip ir J. Kudirkos, yra taikomojo pobūdžio – joje pateikiami visus Lietuvos etnografinius regionus reprezentuojantys šaltiniai [13, 169] (7).

Velykų tyrimai vystyti ir kitomis kryptimis. Velykoms skirtą studiją 1999 m. publikavusi Irena Regina Merkienė siekė į šventę pažvelgti Baltijos regiono kontekste. Pasak jos, vykstant pasaulėjautos ir pasaulėvokos lūžiams visame Baltijos regione, papročiai keičiasi, jų mažėja, o išliekantiems suteikiamos naujos reikšmės ir pavidalai [19, 205–206]. Kalendorinės šventės nagrinėtos remiantis skirtingo amžiaus žmonių patirtimi. Jaunimo šventės išskyrė straipsnio autorius, sureikšminęs regioninius šventės papročių savitumus [25]. Pažymėtina ir Nijolės Marcinkevičienės knyga *Metai už stalo* – pirmoji apeiginės etnokulinarijos knyga, svarbi kiekvienos šventės suvokimui [14]. Minėti tyrimai buvo skirti XIX a. pabaigos – XX a. pirmosios pusės situacijai, siekiant atskleisti išlikusių tradicinės kultūros elementų raišką.

Tolesnis Velykų šventės tyrimo etapas sietinas su pastarųjų metų šventės aplinkybių tyrimais. XX a. antrajai pusei – XXI a. pradžiai skirtame 150 vietovių apimančiame lietuvių papročių atlase analizuojami ir velykiniai jaunimo papročiai [26; 27; 28] (8). Kaip naują kokybinį etapą būtina išskirti J. Mardosos studiją, paremtą 2012 ir 2013 m. lietuvių, lenkų ir rusų vilniečių lyginamaisiais Velykų tyrimais. Dešimties svarbiausių vilniečių švenčių tyrimas, paremtas 350 etnografinių aprašų, buvo publikuotas 2016 m. ir yra pirmas stambesnis Vilniaus miesto švenčių tyrimas [18, 145–188]. Kita vertus, tai ir vėliausias išsamus Velykų tyrimas, padėsiantis suprasti 2019–2020 metų situaciją. J. Mardosą, publikavusį pirmą

(5) Čia ir toliau cituojami pirmieji knygų leidimai.

(6) Po 1990-ųjų publikuota daug kalendorinėms šventėms skirtų leidinių, kuriuose aptariamos Velykos. Dėl vietos stokos jų visų neišvardysime.

(7) Tekstą apie šventes parašė Nijolė Marcinkevičienė.

(8) Plačiau neaptarsiu J. Kudirkos ir J. Mardosos leidinių apie verbas (Verbų Sekmadienis liko už mūsų tyrimo ribų), taip pat margučiams, kaip tautodailės sričiai, skirtų tyrimų.

Lietuvos lenkų Velykų etnokulinarijai skirtą straipsnį [17], galima laikyti ir vilniečių lenkų velykinės etnokulinarijos pradininku.

Atskleidžiant šventės kaitą epidemijos sąlygomis, šiuo straipsniu praplečiama Velykų istoriografija. Tačiau prieš tai aptarsime bendriausius šventės bruožus.

VELYKŲ ŠVENTĖS ETNOGRAFINĖ SPECIFIKA

Velykos – viena iš trijų metinių švenčių (kartu su Kalėdomis ir Sekminėmis), kaip ir šios, Rytų Lietuvoje švęstos keturias dienas. 1920–1940 m. Lietuvos Respublikoje oficialiai įstaigos nedirbo dvi Velykų dienas, nedarbo dienos buvo ir šventės išvakarėse – Didįjį penktadienį ir Didįjį šeštadienį. Vokiečių okupacijos metais švęstas tik Velykų sekmadienis ir pirmadienis. Sovietinės okupacijos metais oficialiai šventė nebuvo švęsta, o po 1990-ųjų grąžintos dvi Velykų dienos – sekmadienis ir pirmadienis [29, 105]. Šventinę nuotaiką formuodavo ne tik bundanti gamta, bet ir pasibaigęs pusantrą mėnesio trukęs sekinantis pasninkas, o draudimų linksminčiai pabaiga ypač didelę reikšmę turėjo jaunimui. Tačiau pasilinksminimai prasidėdavo antrąją šventės dieną, o pirmoji buvo skirta maldai ir šeimai [25, 53, 56–60]. XXI a. pradžioje gavėnios draudimų didesnėje Lietuvos dalyje ne labai paisoma [26; 27; 28], tačiau Velykų pirmoji diena net ir mieste išlieka šeimos švente, kurią populiarumu pastaruoju metu lenkia tik Kalėdos [21, 63]. Kita vertus, daugelis žmonių per Velykas lankosi bažnyčioje, čia šventinamas vanduo, ugnis, žvakės, rečiau maistas [18, 145–188]. Tiek tikinčius, tiek ir netikinčius žmones jungia šventinis stalas su šventei būdingais patiekalais. Birutė Imbrasienė kulinarinį paveldą skirstė į kelias stambias grupes – grūdų, mėsos, pieno, bulvių, žuvies patiekalus, daržoves ir vaisius, grybus, sriubas, košes, padažus ir gėrimus. Ir nors, tarkime, cepelinai su mėsa tiktų bulvių ir mėsos grupėms, tačiau skirstymas paremtas pagrindine valgio sudėtine dalimi, todėl cepelinai priskiriami bulvių patiekalams [9]. Pagal šią klasifikaciją peržiūrėdami etnologės Nijolės Marcinkevičienės išskirtus velykinius valgius matome, kad šios šventės stalui būdingiausi mėsos, retesni kai kada apeiginį pobūdį turintys grūdų valgiai (pavyzdžiui, Velykų boba) ir, be abejo, dominuoja kiaušiniai [14] (9). J. Balys išskyrė tris svarbiausius per Velykas šventinamus valgius – mėsą, kiaušinius ir pyragus [2, 135]. O pasak Pranės Dundulienės, Velykų apeiginis stalas buvo apkrautas prosenoviniais tradiciniais valgiais, iš kurių pirmą vietą užėmė margučiai, kiaulės galva arba paršelis, papuoštas žalumynais, sūriai, sviestas, varškė, pyragai ir kt. Tarp valgių pastatydavo indelyje sudaigintas avizas, simbolizuojančias gerą būsimą javų dygimą [5, 69]. Kiaulienos reikšmę Rytų Lietuvos Velykų etnokulinarijoje išskiria ir J. Mardosa [18, 167], akcentuodamas, kad pastaruoju metu pieno produktai praranda velykinio maisto pozicijas [18, 163]. Etnologas taip pat pamini Vilniaus apylinkėse išlikusį velykinį pyragą ar bobą, tarp lenkų plačiau žinomą varškės pyragą su razinomis, ir rusų kuličių (plačiau žr. [18, 163–166]). Tačiau geriausiai šventės pobūdį ir reikšmę žmogaus gyvenime atskleidžia ją švenčiančio žmogaus suvokimas ir vertinimas.

ŠVENTĖ EMINIU POŽIŪRIU

Sociologės Jolantos Kuznecovienės 2005 m. tyrimų duomenimis, svarbiausias šventės dauguma respondentų švenčia artimų giminių ir draugų būryje. Čia praktikuojami tam tikri lietuviškumo bruožai ir simboliai, leidžiantys pasijusti savu, dalijantis bendru paveldu, tradicijomis ir vertybėmis [12, 88]. Taigi šventės funkcionavimui labai svarbus socialinis aspektas. Kaip šventę suvokia mūsų apklausti žinių pateikėjai?

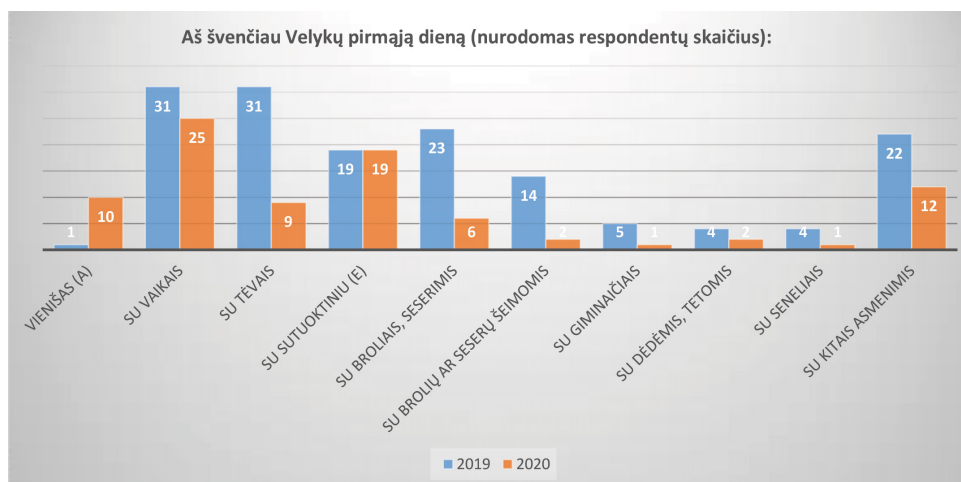
(9) B. Imbrasienė neišskyrė kiaušinių kaip pagrindinio maisto produkto.

Jau apklausos pradžioje, formuluojant klausimą: „Kaip apibūdintumėte, kas Jums yra šventė“?, norėta išsiaiškinti, kaip respondentas suvokia šventę. Atsakymuose vyraujantys žodžiai „bendravimas“ ir „šeima“ rodo, koks svarbus žmonėms bendruomeninis šventės pobūdis. Kiek rečiau šventės apibrėžime jie minėjo žodžius „jausmas“, „nuotaika“, dar retesni buvo žodžiai „draugai“, „bažnyčia“, „laisva diena“, „atsipalaidavimas“, „giminės“, „artimieji“, „pažįstami“. Ir tik pavieniais atvejais šventės apibrėžimuose minimi žodžiai „neeilinė diena“, „bendras stalas“, „ruošimasis“. Atrodytų, papročiai ir tradicijos šventėje antraplaniškas dalykas. Dalis respondentų, atsakydami į klausimą apie šventės turinį, įvardijo, ką jiems reiškia Velykos. Čia jau vyrauja žodis „religija“, rečiau „pavasaris“, „šeima“ ir „jausmas“. Taigi apibendrinant galima teigti, kad šventėje yra svarbiausias bendravimas su žmonėmis: šeima, rečiau giminaičiais, draugais, o Velykų atveju svarbios tampa ir religinės praktikos bažnyčioje. Respondentų nuomone, asmeninis požiūris į šventes gali keistis: pasak 52 metų vilnietės, jaunystėje švenčių buvo daugiau, dabar jos tik paprastos dienos, liko Velykos ir Kalėdos. 23 metų mergina iš Šiaurės Lietuvos taip pat linkusi išskirti tik kelias šventes: *Priklauso nuo to, apie kokią šventę kalbėsime, kadangi galime ją suprasti labai plačiai, nes vienos šventės niekuo nesiskiria nuo įprastos dienos, tik kalendoriuje paminimos, o kitos atkreipia į save dėmesį ir yra išgyvenamos. Jeigu apie didžiulias metų religines šventes (šv. Kalėdas bei šv. Velykas), tai šventę suprantu kaip su šeima prasmingai praleistą laiką, kai fone jaučiamas sakralumas, jos reikšmės suvokimas ir jausmas, kad tai yra tam tikras atskaitos taškas, nuo kurio kažkas pasikeičia arba tuoj pasikeis.* 32 metų respondento iš Vilniaus teigimu, šventė – nebūtinai valstybės švenčiama diena. Ji turi būti svarbi pačiam žmogui. Tai gali būti gimtadienis, vardadienis. Tačiau dažniausiai šventė apibūdinama kaip žmonių susibūrimas. 34 metų vilnietės manymu, *Visų pirma tai ruošimasis: tvarkymasis, maisto gaminimas, tai nekasdienis, keliantis ir apvalantis dvasių buvimas drauge su artimaisiais, susėdimas prie bendro stalo ir drauge pagaminto maisto ragavimas pagal kiekvienai šventei būdingus, šeimoje prisimenamus papročius.* 47 metų moters iš Vokietijos teigimu, *nuo vaikystės mintyse kuriu ne tik vizualiai, kiek emociškai stebuklą atitinkantį reiškinių, tas stebuklas gali būti įvairus – tėvų apkabinimas, jų vaikystės prisiminimai, bendravimo jausmas ir visų problemų užmiršimas.* Kalbant apie Velykas, religinis motyvas į pirmą vietą iškeliamas irgi gana retai. Pasak 49 metų moters iš Pietų Lietuvos: *Velykos man yra pirmiausia Kristaus prisikėlimo šventė, ėjimas į bažnyčią ir pusryčiai su šeima ir tėvais.* Deja, daliai apklaustų žmonių Velykos siejosi su artimųjų mirtimi nuo COVID-19. Ypač skaudus 2020 metų velykinis laikotarpis buvo 48 metų Amerikos lietuviui, kai per Velykas jos mama buvo gydoma ligoninėje, o dėl pandemijos apribojimų į ligoninę ji nebuvo įleista. Netrukus po Velykų mirė. Artimųjų mirtis Velykų šventę gali paversti „nešventė“. 60 metų moteris iš Vokietijos teigė, kad jai Velykos jau 20 metų nėra šventė, nes prieš 20 metų Velykų išvakarėse mirė jos vyras, todėl velykiniai simboliai jai asocijuojasi su netektimi, beviltiškumu, praradimu: *Mamai, kuri yra namų dvasia, ir vaikams, kurie yra namų džiaugsmas, Velykos atneša tik skaudžius prisiminimus – atleiskite, mūsų šeimai tai nėra šventė.* Taigi matome požiūrių į šventę įvairovę. Vis dėlto daugelis sutiktų su 48 metų moters iš Vokietijos žodžiais, kad šventė yra *pakylėjimas nuo kasdienybės, tai ypatingai šventos dienos, ne veltui ji slypi žodyje šventas (= tikras, doras, ypatingas).* Perfrazavus pateiktųjų atsakymus į Victorio Turnerio žodžius, šventė – tai išėjimas iš įprastų socialinių struktūrų [31]. Tačiau kaip šį procesą traktuoti, kai šventę sutinki įprastoje aplinkoje – namie ir tarp žmonių, kuriuos matai kasdien?

2019 IR 2020 METŲ VELYKŲ ŠVENTĖS VIETA IR DALYVIAI

Tyrimo metu buvo prašoma nurodyti, kur žinių pateikėjas šventė 2019 ir 2020 metų Velykas. Tik 19 iš 48 respondentų 2019 ir 2020 metais šventė ten pat. 2019 m. iki pandemijos daugeliu atvejų žinių pateikėjai švęsti vykdavo už miesto, kuriame gyvena, ribų. Net ir Vokietijoje gyvenančių respondentų dalis vykdavo į Lietuvą. 2019 ir 2020 m. toje pačioje vietoje dažniausiai šventė vyresni žmonės, pas kuriuos paprastai į svečius atvykdavo švęsti vaikai, žmonės, gyvenantys tame pačiame mieste su artimaisiais, arba tie (dažniausiai emigrantai), kurie dėl didelio atstumo per tų metų Velykas negalėjo nuvykti pas tėvus ar senelius. Dažniausiai 2020 metų Velykų šventimo ir žinių pateikėjo gyvenamoji vieta sutapo.

Atsakant į klausimą, su kuo respondentai šventė 2019 ir 2020 metų Velykas, paaiškėjo, kad 2019 m. tik viena respondentė Velykas sutiko viena, 2020 m. tokių žinių pateikėjų jau buvo dešimt, iš jų trys sutiko izoliacijoje dėl COVID-19.

1 pav. Su kuo respondentai šventė Velykas

Kaip matome, 2019 m. Velykų sekmadienį dažniausiai respondentai sutiko su vaikais ir tėvais, rečiau su broliais ar seserimis ir jų šeimomis, sutuoktiniais; 2020 m. šventėje dominuoja vaikai ir sutuoktiniai, rečiau Velykas šventė vieni ar su tėvais. Palyginę dvejų metų šventes, matome, kad šventinio bendravimo dažniausiai neteko tėvai, retai susitikta su broliais, seserimis ir jų šeimomis. Gausiausia šventė 2019 m. vyko pas 52 metų vilnietį. Jau 20 metų Velykas jo namuose švenčia apie 30 žmonių: jo šeima, mama, dėdės, tetos, pusbroliai, pusseserės su šeimomis. Tie patys giminaičiai pas pusseserę šventė Kalėdas. Tačiau 2020 m. Velykas šventė tik su savo šeima, o su giminėmis bendravo per „Skype“ą. Kyla klausimas, ar šventinis bendravimas per „Skype“ą ir kitas komunikacines priemones gali padėti žmogui pasijusti nekasdieniškoje aplinkoje? Išėjimą iš įprastos socialinės aplinkos ir šventinę būseną gali užtikrinti ir šventinės mišios, didinga šventovės aplinka. Ar tokią būseną gali užtikrinti šventinės mišios per televizorių?

VELYKOS IR RELIGIJA

XX a. pirmojoje pusėje vienas iš pagrindinių Velykų akcentų buvo šventinės mišios [plg. 33, 37]. XX a. pabaigos – XXI a. pradžios aprašuose jos minimos rečiau. Mūsų duomenimis, 2019 m. 45 proc. žinių pateikėjų lankėsi šventinėse mišiose. 2020 m. Velykų metu bažnyčios tikintiesiems buvo uždarytos. Šventinės mišios buvo transliuojamos per televiziją, radiją, interneto portalus. 55 proc. žmonių pasinaudojo šia galimybe. 23 proc. klausė mišių per žiniasklaidą ir 2019, ir 2020 metais.

Religiamam žmogui šventinė nuotaika gali būti sukuriama ir namie. Pavyzdžiui, 67 metų evangeliko liuteronu teigimu, 2019 m. *Bažnytėlėje Vokiečių g. 20 meldėmės ir giedojome, sveikinome bendruomenės narius, kunigus, gimines, vienas kitą. Grįžę į namus sėdome valgyti Velykų pyrago, kiaušinio. Meldėmės, dėkojome už valgį, ramybę, Prisikėlimo šventę.* 2020 m. šventimą jis pavadino šventimu *namų bažnyčioje: Namų virtuvėlėje susėdome, meldėmės ir skanavome Velykų pusrytį ankstyvą, nes į bažnytėlę nebuvo galimybės eiti <...>* Šventė buvo labai jauki. Dėkojome už valgį, ramybę, sveikatą, Prisikėlimo šventę.

Kita vertus, gali būti svarbus ir pabuvimas prie bažnyčios. Fiksuotas ir toks 55 metų moters iš Dzūkijos atsakymas:

... šventė yra jausmas. O aš ją susikūriau pati. Atsikėliau kaip ir kasmet (6 val.), nuvažiavau prie savo bažnyčios, apvaikščiojau visą teritoriją pati viena, pasėdėjau ant suoloelio, pasimeldžiau, įamžinau nuotraukose bažnyčią, jos teritoriją, gamtą tuo laiku (7 val.), kai buvo einama procesija. Saulės tekėjimo metu ypač kryžiai atrodė fantastiškai <...> prie bažnyčios durų palikau margučių tuoj ateisiančiam zakristijonui ir klebonui ir, kol jie neatėjo, išdūmiau namo. Prisėdau prie kompiuterio, parašiau sveikinimus artimiausiems žmonėms. 8 val. telefono diktofonu įamžinau karantininio Velykų ryto garsus (skamba varpai, čia pat čiuulba paukščiai ir kažkur loja šunys). 9 val.ėjome žiūrėti mišių transliacijos ir tik po to pusryčiavome. Po pusryčių vyras lankė netoliese esančias kapines, kuriose palaidota daug artimųjų (giminės, kaimynai, pažįstami) <...> 92 metų močiutė pasakojo apie jos vaikystės ir jaunystės Velykas, papročius, patiekalus, užsiėmimus ir kt. Mudvi tiesiog kalbėjomės.

Taigi tyrimas rodo, kad šventovėje įgyjama nuotaika, šventinis jausmas gali būti susikurtas ir namie ar lankantis prie uždarytos šventovės. Tradiciškai didelė šventė buvo švenčiama kelias dienas. Ši tradicija buvo palaikoma netgi sovietinės okupacijos metais, kai po dvi dienas buvo švenčiamos Darbo žmonių ir Spalio šventės. Didžiausias šventes – Velykas ir Kalėdas po kelias dienas švenčiame ir dabar. Kaip pakito Velykų trukmė epidemijos metu?

VELYKŲ ANTROJI DIENA

Įprastai Velykų antroji diena buvo skirta svečiavimuisi, pramogoms. Ši tradicija išliko ir XXI a. pirmaisiais dešimtmečiais. 2019 m. Velykų antrąją dieną šventė net 86 proc. žinių pateikėjų. Kalbant apie Velykų antrąją dieną 2020 m., net 53 proc. respondentų jos nešventė, absoliuti dauguma respondentų tą dieną praleido namie su šeima ar vieni, keli teigė vykę į gamtą. 2019 m. situacija buvo kitokia: absoliuti dauguma respondentų susitiko su giminaičiais ar draugais, buvo svečiuose arba juos priėmė pas save. Išvykus toliau, dalis šventės buvo skiriama kelionei. Dar viena grupė žmonių (apie 20 proc.) Velykų antrąją dieną skyrė išvykoms į gamtą ar prie jūros, kai kada vykta ir į Liaudies buities muziejuje rengiamą šventę. Taigi galima teigti, kad karantino metais Velykų šventė sutrumpėjo. Kaip teigė 56 metų respondentė iš Pietų Lietuvos, 2020 m. šventė buvo tyli, rami. Širdyje. Be svečių. 52 metų vilniečio teigimu: *Velykų antrą dieną voliojau si lovoje. Pavalgėm ir*

viskas. Tiesa, kai kuriose šeimose ir karantino metu Velykų antrą dieną netrūko šventinių akcentų. 34 metų vilnietės teigimu, su šeima *daužėme, ridenome kiaušinius, susėdome prie šventinio stalo*.

Pakitus sąlygoms, šventė daugeliui žinių pateikėjų sutrumpėjo – nebuvo galimybės išnaudoti bendravimui už šeimos ribų, kelionėms ir svečiavimuisi skirtos šventės antrosios dienos. Panagrinękime dar vieną šventės simbolį – šventinį stalą.

2019 IR 2020 METŲ VELYKŲ ŠVENTINIS STALAS

Namie su šeima švenčiamos Velykos, ribotos bet kokios galimybės pasikviesti svečių ar išvykti iš savo namų perša mintį ir apie kuklesnį šventinį stalą. Sudarydamas etnografinių klausimų lapą negalvojau, kad ši tema pateikėjams bus tokia svarbi. Respondentų paprašyta išvardyti po 3 pagrindinius jų velykinio stalo patiekalus (daugiau ar mažiau – pagal aplinkybes) 2019 ir 2020 metais. Gauti rezultatai atskleidė, kad šventinio stalo gausa nėra proporcinga šventės dalyvių skaičiui. Kas šeštas respondentas nurodė, kad velykiniai patiekalai buvo tie patys. Dalis tų patiekalų nurodė net daugiau. Tik viena respondentė prisipažino, kad 2020 m. buvo visko mažiau. Karantino metu parduotuvėse buvo didelės eilės ir buvo problema supirkti maisto produktus. Pagrindinis patiekalas abejais metais buvo kiaušiniai, daugelio respondentų pabrėžiama – dažyti velykiniai kiaušiniai. Tarp trijų pagrindinių patiekalų jų nepaminėjo tik keli respondentai (2019 m. – 4; 2020 m. – 6 proc.). Šis patiekalas kaip simbolinis ir būtinas valgis įtvirtintas ir Katalikų Bažnyčios liturgikoje. Kartu su kitais patiekalais jis yra šventinamas, o juo dalydamiesi pažįstami perduoda vienas kitam linkėjimus [4, 117]. Visų Lietuvoje gyvenančių respondentų stalai lūžo nuo mėsiskų patiekalų. Kai kurie paminėjo net po tris ar keturis. Tarp mėsos patiekalų vyravo mėsos vyniotinis ir netikras zuikis. Tradicinį patiekalą iš kiaulienos išskyrė mažiau žmonių – keptą kulninę, kulninės suktinuką, kiaulienos suktinukus minėjo pavieniai respondentai, o tiesiog kiaulieną išskyrė tik evangelikų liuteronų tikėjimą išpažįstantis respondentas. Iš mėsos patiekalų dar dažnai minima šaltiena, kepsnys, keptas kumpis, virtas liežuvis, šašlykas, kepsnys. Pavieniais atvejais minima vytinta mėsa, liežuvio užpiltinė, mėsos troškiny, veršiena, keptos dešrelės, kepta mėsa, troškinta triušiena. Svarbiausi paukštienos patiekalai – kepta antis ir kiek rečiau kepta višta, pavieniais atvejais – fazanas arba tiesiog paukštiena. Išvardyta netikėtai daug žuvies patiekalų. Tarp jų tikras lyderis yra silkė, rečiau minima tiesiog žuvis, kartais lašiša, pavieniais atvejais įdaryta lydeka, keptas sterkas, karšis. Nė vieno mėsiško patiekalo nepaminėjo tik 13 (2019 m.) ir 28 proc. (2020 m.) respondentų, tačiau tai neturėjo įtakos patiekalų įvairovei 2019 ir 2020 metais. Dar respondentai paminėjo mielinus pyragus, velykines bobas, rusai – Pascha. 2019 ir 2020 m. juos vartojo trečdalis respondentų. Kai kurie respondentai minėjo grybų, bulvinius patiekalus, duoną, sviestą, ypač dažnai krienus ir šventiniu atributu sovietmečiu tapusią baltąją mišrainę. Saldumynų ir desertų sąrašas buvo kuklus. Apžvelgę Velykų etnokulinariją galime teigti, kad Lietuvoje labai svarbus šventinis atributas yra maistas, tad ir 2020 metų Velykos tapo švente. Tiesa, pastebėta tradicijos modifikacijų ir visiškai naujų patiekalų, tačiau neretai jie toje šeimoje gaminami jau daug metų, todėl respondentų suvokiami kaip tradiciniai. Alkoholiniai gėrimai, išskyrus vyną, nėra minimi, tačiau po Velykų antrą dieną vaikščiodamas Vilniuje, Šeškinės mikrorajone, radau kelis prie pat tako numestus tuščius brendžio butelius, rodančius, kad grupė žmonių, apeidami draudimus, šią šventę šventė miške.

PATEIKĖJŲ POŽIŪRIS Į 2020 METŲ VELYKAS KAIP Į ŠVENTĘ

Kyla klausimas, ar Velykos liko švente? Ne visi po 2–3 valgytus mėsos patiekalus įvardiję žmonės 2020-ųjų Velykas įvertino kaip šventę. Penktadalis respondentų į klausimą, ar 2020-ųjų Velykos jiems tapo švente, atsakė neigiamai. Pateikiami tokie atsakymai: *Nelabai šventė, nes mama neturi interneto; Nebuvo šventinės nuotaikos; Negalėjau susitikti su artimaisiais; Jaučiausi vieniša; Šventės jausmo nebuvo dėl izoliacijos; Trise sėdint kalbos sukosi apie virusą, mirtis, rizikos grupę žmonių pažeidžiamumą; Virusą baimė pasirodė stipresnė už tikėjimą, buvo uždarytos bažnyčios. Tai mane nuvylė. Tarp teigusių, kad 2020 metų Velykos nebuvo šventė, vyravo komunikacinis aspektas – šventinei nuotakai sukurti trūko artimų žmonių. Tačiau didesnė dalis respondentų šias Velykas įvertino kaip šventę. Keli respondentai net džiaugėsi, kad nebuvo svečių: nereikėjo ruošti daug maisto, daugiau dėmesio galėjo skirti šeimai. Dalis respondentų teigė, kad Velykos bet kokiomis aplinkybėmis yra šventė, minėjo ateinančių pavasarį, religinius motyvus. Pasak 56 metų moters iš Dzūkijos, *tai buvo graži savo pavasario dvelksmu, ramybe šventė. Pagaliau ramiai, neskubėdama galėjau sulaukti šventės, pasimelsti, apie daug ką pagalvoti. Nereikėjo šventės švęsti „tarp puodų“*. 47 metų moteris iš Dzūkijos taip pat nurodė, kad ši šventė tapo netgi svarbesnė:*

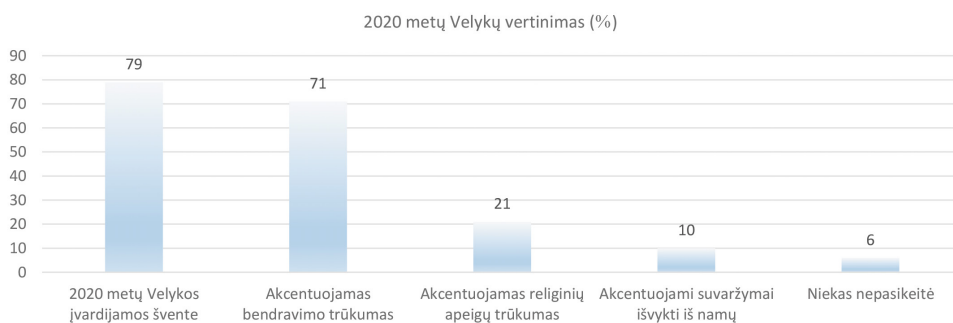
Každodėl buvome (mūsų šeima) pamiršę daug tradicijų ir šventę labai supaprastindavome, praleisdavome dalykus, kuriuos visgi gera daryti (turbūt XXI a. greitis taip sudėliojo). Kadangi šiemet neįprastai Didžiąją Savaitę buvau namuose, turėjau laiko pasigesti tų mažų senų dalykų, kurie dar išgyveno mūsų atmintyje, tad pati išsiruošiau ėgliaus ieškoti, mat žūtbūt man jo reikėjo namuose, ir pirmąkart visai padoriai numarginau kiaušinį vašku. Mama perdavė pareigą marginti visus (irgi padoriai) – turbūt užaugau? Žodžiu, šiemet kaip niekad ruošiausi sutikti šventę.

Panašiai manė ir 47 metų Vokietijos lietuvė:

Nors ir dirbau Velykų dieną, bet šventė jau prasidėjo ryte ir tęsėsi kai grįžau iš darbo. Labai dėkinga savo šeimai, kurie per tiek metų perėmė mano šventės pojūtį ir sugeba bet kokiomis sąlygomis sukurti ir susikurti šventę. Mus, kaip ir visus, buvo apėmęs beviltiškumo jausmas, nes per šventes nepavyko nuvykti pas tėvus, pas sūnų, taip pat negalėjo jie pas mus atvykti, bet likus kelioms dienoms iki Velykų, nušvito protas, kad visgi šventė ne fejerverkai, o jausmas, tad, kaip ir priklauso prieš didžiąsias metų šventes, išsikuopėm visus kampus, nusišveitėm langus, pasitiesėm pačią balčiausią staltiesę ir pasitikom Velykas su stebuklo laukimu širdyje. Ir jis įvyko. Šių metų Velykos tapo švente ir netgi dar didesne negu anksčiau. Ta atskirtis ir judėjimo ribojimai privertė įvertinti, koks turtas yra nevaržomos galimybės, kokie laimingi esame ne galvodami, ką pasidėti ant stalo, o turėdami vieni kitus. Šventė buvo puiki ir smagi. Trūko artimųjų, tačiau šiais technologijų laikais aplankėm visus, sudaužėm po margutį ir net vakare aplankėm draugus su vyno taure. Labai smagu buvo pamatyti visus sveikus, gyvus ir švenčiančius šventę.

Kai kada vyrauja ir grynai religinis motyvas, nepriklausantis nuo asmens: 43 metų vilnietės rusės teigimu, *Man tai religinė šventė, ji negali „tapti“ ar „netapti“, ji visada yra ir bus mūsų sieloje, širdyje*. Panašiai atsakė ir 47 metų vilnietė, nurodžiusi, kad 2020 metų Velykos jai tapo švente, nes ji tiki į Dievą. O 58 metų vilnietė epidemiją prilygino sovietinei situacijai, kada religinių švenčių šventimas nebuvo toleruojamas, būta apribojimų dėl ėjimo į bažnyčią, tačiau jų šeima slapta švėsdavo Velykas.

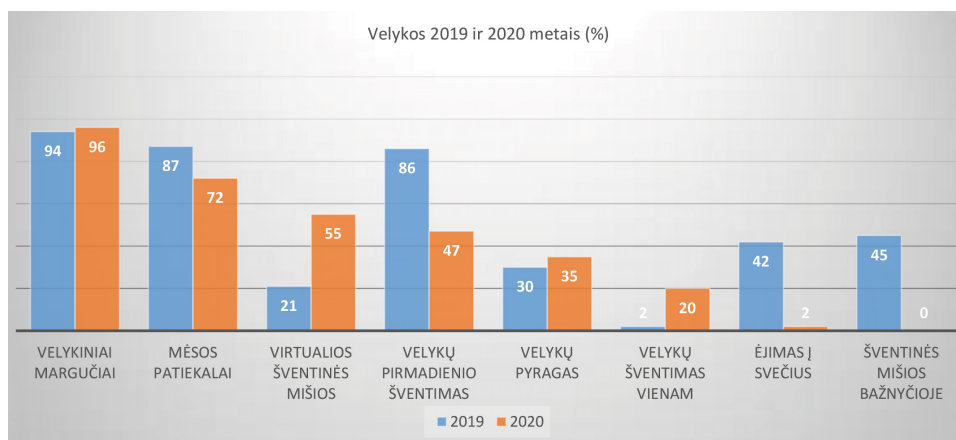
Paskutinis klausimas – ko pasigedo respondentai per šias Velykas? Daugiau kaip du trečdaliai žmonių pasiilgo šeimos, artimųjų, draugų, bendravimo (2 pav.). Religinių apeigų pasiigedo tik penktadalis: trūko *gyvų mišių; gyvos bažnyčios*. Paviieniai žmonės minėjo ir nutrūkusias tradicijas, suvaržymus išvykti į kitas vietas.

2 pav. 2022 metų Velykų vertinimas

Tiesa, buvo ir patenkintų žmonių. 34 metų vilnietės teigimu, šeimoje ji Velykas pajautė labiau negu didesniame žmonių rate prieš metus. 64 metų moteris iš Šiaurės Lietuvos teigė nematanti tragedijos dėl vienatvės – juk yra „Zoom“, „Viber“, „Facebook“. Keli žmonės pasakojo, kad ir vyno taurėmis daužėsi, prisiliesdami prie ekrano. Pasak Luciani Floridi, informacinės ir ryšių technologijos kuria ir formuoja mūsų protu suvokiamą ir apčiuopiamą realybę, keičia suvokimą apie mus pačius, koreguoja mūsų santykius su kitais ir su savimi, iš esmės ir negailestingai atnaušina mūsų pasaulėvoką [7, 7]. Deja, virtuali šventė tenkino ne visus, netgi ir jauno amžiaus žmones. Antai 15 metų merginai iš Dzūkijos per Velykas trūko krienų, nes kažkodėl jų būna tik močiutės namuose (10).

Lyginant 2019 ir 2020 metus, mažiausiai pokyčių patyrė velykiniai patiekalai (3 pav.). Radikaliai pakitus šventinių Mišių pobūdžiui ir šventės dalyvių sudėčiai, karantino metais

3 pav. 2019 ir 2020 metų Velykos

- (10) Pasak J. Mardosos, krienai yra būtinas Velykų stalo mėsos priedas. Jie – tarsi ritualinis patiekalas ir yra šventinami ir baltarusių, ir lenkų katalikų, ir Vilniaus rusų stačiatikių [18, 171]. Mano tyrimas rodo, kad be krienų neapsieinama ir per karaimų šventę Tymbyl chydzy, kuri yra švenčiama panašiu laiku kaip Velykos [29, 112].

stabiliausia buvo kulinarinė tradicija, kai kuriose šeimose netgi kompensavusi galimybę bendrauti gyvai ar vykti į bažnyčią. Šventinis maistas gaminamas net ir tada, kai neigiamas šventinės nuotaikos buvimas ir šventė vadinama eiline diena. Šią situaciją patvirtina L. S. Fournier žodžiai, kad šiuolaikinėse visuomenėse „tradicijos“ vis dažniau laikomos naujais kultūros ištekliais ir galiausiai atgaivinamos ar išrandamos [8, 12].

IŠVADOS

Lietuvoje ir gretimose šalyse gyvenančių lietuvių požiūris į šventės nėra vienodas. Apibrėždami šventę beveik visi respondentai akcentavo socialinį šventės aspektą kaip būtiną jos elementą – artimų žmonių bendravimas sukuria ypatingą švenčiančiojo nuotaiką ir jausmus. Antrasis pagal svarbą mažiau negu pusės apklaustųjų minimas šventės motyvas – religinis. Kiek netikėta buvo, kad žinių pateikėjai nesureikšmino tradicijos, suburiančios šventę švenčiančius žmones. Vis dėlto vyresniųjų giminaičių nedalyvavimas buvo tarsi akstinas permąstyti, prisiminti ir tęsti šventės tradicijas.

Lyginant 2019 ir 2020 metų Velykas matyti, kad dėl karantino penktadalis pateikėjų šventė vieni. Daugelis respondentų šventė kur kas siauresniame žmonių rate negu prieš metus. Vaikai negalėjo atvykti į gimtinę pas tėvus. Tradicines šventines Mišias bažnyčioje pakeitė transliuojamos per radiją, televiziją, interneto portalus. „Sutrumpėjo“ ir pati šventė. Iki epidemijos Velykų antrosios dienos nešventė tik septintadalis, epidemijos metais – daugiau kaip pusė apklaustų žmonių. Nustebino Velykų kulinarinė tradicija. Nors kartu švenčiančių žmonių skaičius sumažėjo, šventinių patiekalų kiekis nepakito, ir šis reiškinys respondentų buvo įvardijamas kaip šeimos ar tiesiog tradicija. Karantino metais išlikusi stabili kulinarinė tradicija kai kurioms šeimoms netgi kompensavo bendravimą gyvai ar galimybę vykti į bažnyčią. Šventinis maistas buvo gaminamas net ir tada, kai šventė vadinama eiline diena.

Dauguma respondentų pripažino, kad 2020 metų Velykos jiems buvo šventė, tik ne tokia kaip anksčiau. Daugiau kaip du trečdaliai žinių pateikėjų pasigedo gyvo bendravimo su šeima, artimaisiais ir draugais, o religinių apeigų nebuvimą minėjo tik penktadalis. Penkiolikmetės dzūkaitės žodžiai, kad 2020 metų Velykose trūko krienų, kurie auga jos senelės darže, padeda įvardyti viso tyrimo rezultatus: išryškėjo kulinarinės tradicijos ir bendruomeninės šventės svarba. Nors vyksta intensyvus sekuliarizacijos procesas, vis dar išlieka noras palaikyti, o prireikus atgaivinti ar sukurti šeimos tradicijas, kartu išlieka ir bendruomeniškumo svarba šiuolaikinėje visuomenėje. Virtualus bendravimas šventės metu daugeliui žmonių negalėjo atstoti gyvo bendravimo. Kita vertus, net ir įprastoje kasdienėje aplinkoje, tarp kasdien matomų žmonių, švęsdami trumpiau negu įprastai, didesnė dalis žmonių sugebėjo išeiti iš kasdienybės rutinos ir susikurti šventinę nuotaiką.

Gauta 2022 08 23

Priimta 2022 08 30

Literatūra

- [1] BALYS, Jonas. *Lietuvių kalendorinės šventės*: Tautosakinė medžiaga ir aiškinimai. Silver Spring, Md.: Lietuvių tautosakos leidykla, 1978. 170 p.
- [2] BALYS, Jonas. *Lietuvių kalendorinės šventės*. Vilnius: Mintis, 2013. 271 p.
- [3] BALYS, Jonas. *Lietuvių tautosakos skaitymai*. D. 2. Tübingen: Patria, 1948. 272 p.
- [4] ČIBIRAS, Kristupas. *Liturgika*. Kaunas: Sakalas, 1944. 128 p.

- [5] DUNDULIENĖ, Pranė. *Lietuvių kalendoriniai ir agrariniai papročiai*. Vilnius: LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija, Vilniaus Darbo Raudonosios Vėliavos ir Draugystės ordinų V. Kapsuko universitetas, 1979. 153 p.
- [6] DUNDULIENĖ, Pranė. Lietuvių pavasario šventės. *Istorija*, 1972, t. 12, Nr. 1, p. 139–169.
- [7] FLORIDI, Luciano. *Ketvirtoji revoliucija. Kaip infosfera keičia mūsų tikrovę*. Vilnius: Eugrimas, 2018. 255 p.
- [8] FOURNIER, Laurent Sébastien. Traditional Festivals: From European Ethnology to Festive Studies. *Journal of Festive Studies*, 2019, Vol. 1, No. 1, p. 11–26.
- [9] IMBRASIENĖ, Birutė. *Lietuvių kulinarijos paveldas*. Vilnius: Baltos lankos, 2009. 171 p.
- [10] KUDIRKA, Juozas. *Velykų šventės*. Vilnius: Mintis, 1990. 71 p.
- [11] KUDIRKA, Juozas. *Velykų šventės*. Vilnius: Mokslas, 1992. 96 p.
- [12] KUZNECOVIENĖ, Jolanta. Šventės švenčiantis lietuvis: bendruomeniškumo diapazonas. *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. Sudarė V. Čiubrinskas, J. Kuznecovienė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008, p. 75–88.
- [13] MARCINKEVIČIENĖ, Nijolė; MUKAITĖ Loretą; VAKARINIENĖ Audronė. *Velykų rytą lelija pražydo: Verbų sekmadienio, Velykų, Jurginių papročiai ir tautosaka*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 2006. 791 p.
- [14] MARCINKEVIČIENĖ, Nijolė. *Metai už stalo. Kalendorinių švenčių ir sezoniniai valgiai*. Vilnius: Baltos lankos, 2009. 347 p.
- [15] MARDOSA, Jonas. Peculiarities of Religious Behaviour of Lithuanian Exiles and Convicts in Siberia (1945–1960). *Lelkiségék, lelkiségi mozgalmak Magyarországon és Kelet-közép Európában / Spirituality and Spiritual Movements in Hungary and Eastern central Europe*. Ed. by Gábor Barna and Kinga Povedák. Szeged: SZTE BTK Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, 2014, p. 363–381.
- [16] MARDOSA, Jonas. Religious Rituals and Customs of Lithuanian Exiles in Siberia (1945–1960). *Історія релігій в Україні*, 2021, Вип. 31, p. 152–165.
- [17] MARDOSA, Jonas. Simboliniai patiekalai Pietryčių Lietuvos lenkų velykinėse apeigose ir papročiuose XX a. antroje pusėje–XXI a. pradžioje. *Lietuvos etnologija: Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2015, t. 15(24), p. 129–153.
- [18] MARDOSA, Jonas. Velykų šventės. *Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje*. Sudarė R. Paukštytė-Šaknienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016, p. 145–188.
- [19] MERKIENĖ, Irena Regina. Velykiniai pavasario ženklai. Baltijos regiono kultūra XX amžiuje. *Etninė kultūra ir tapatumo išraiška*. Sudarė I. R. Merkienė ir V. Savoniakaitė. Vilnius: Mokslo aidai, 1999, p. 187–207.
- [20] MUNCK de, Victor C. *Kultūros tyrimai: patirtis ir apibendrinimai*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2008. 208 p.
- [21] PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, Rasa. Miestiečių šeimos laisvalaikis, šventės, ritualai. *Vilniečių socialinė sąveika ir kultūrinė raida: Laisvalaikis, šventės ir ritualai*. Sudarė Ž. Šaknys. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019, p. 25–111.
- [22] PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, Rasa. Šeima ir kalendorinės šventės sovietinėje Lietuvoje. *Lietuvos etnologija. Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2016, t. 16(25), p. 9–34.
- [23] PLATVOET, Jan G. Ritual: Religious and Secular. *Theorizing Rituals. Classical Topic. Theoretical Approaches, Analytical Concepts*. Ed. J. Kreinath, J. Snock, M. Stausberg. Leiden, Boston: Brill, 2008, p. 161–205.
- [24] RAO, Ursula. Ritual in Society. *Theorizing Rituals. Classical Topic. Theoretical Approaches, Analytical Concepts*. Ed. J. Kreinath, J. Snock, M. Stausberg. Leiden, Boston: Brill, 2008, p. 143–160.

- [25] ŠAKNYS, Žilvytis Bernardas. *Kalendoriniai ir darbo papročiai Lietuvoje XIX a. pabaigoje – XX a. pirmoje pusėje. Jaunimo vakarėliai*. Vilnius: Diemedis, 2001. 156 p.
- [26] ŠAKNYS, Žilvytis. Jaunimo iniciaciniai ir kalendoriniai papročiai. *Lietuvos kultūra. Aukštaitijos papročiai*. Sudarė Ž. Šaknys. Vilnius: LII leidykla, 2007, p. 65–116.
- [27] ŠAKNYS, Žilvytis. Jaunimo iniciaciniai ir kalendoriniai papročiai. *Lietuvos kultūra. Dzūkijos ir Suvalkijos papročiai*. Sudarė Ž. Šaknys. Vilnius: LII leidykla, 2009, p. 63–110.
- [28] ŠAKNYS, Žilvytis. Jaunimo iniciaciniai ir kalendoriniai papročiai. *Lietuvos kultūra. Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos papročiai*. Sudarė Ž. Šaknys. Vilnius: LII leidykla, 2012, p. 77–135.
- [29] ŠAKNYS, Žilvytis. Karaimų kalendorinės šventės valstybinių švenčių aspektu. *Lietuvos etnologija: Socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2015, t. 15(24), p. 99–128.
- [30] ŠAKNYS, Žilvytis. Tradicinių kalendorinių papročių tyrimai sovietinėje Lietuvoje. *Etnografija*, 2014, t. 20, p. 92–105.
- [31] TURNER, Victor. *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. Chicago: Aldine Publishing Company, 1969. 213 p.
- [32] VYŠNIAUSKAITĖ, Angelė. Liaudies kalendorius. Šventės. *Lietuvių etnografijos bruožai*. Sudarė A. Vyšniauskaitė. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1964, p. 536–550.
- [33] ZOBARSKAS, Stepas. *Tautiški lietuvių papročiai*. Kaunas: Pažanga, 1931. 64 p.

ŽILVYTIS ŠAKNYS

Easter Festivities during the Pandemic: Social and Cultural Aspects

Summary

In this paper, I pursued the goal to reveal the attitude of the Lithuanians living in their home country and in neighbouring ones towards holidays celebrated under the conditions of a radical lifestyle change. The study is based on the questionnaires completed by 48 respondents during two weeks after Easter 2020 that was celebrated under the quarantine restrictions. To achieve this goal and compare Easter celebrations in 2019 and 2020, I set up the following objectives: (1) to examine the concept of the holiday from an emic point of view, (2) to examine the changes in the festivity venue and its attendants, (3) to reveal the attitude of the respondents towards religious rituals broadcast online, (4) to analyse the change in Easter ethnic cuisine, (5) to reveal the changes in the celebration of the second day of Easter, and (6) to summarise the attitude of the informants towards Easter 2020 as a holiday. The paper concentrates only on two days of the holiday leaving out a broader examination of the Easter period. Based on Victor Turner's theoretical legacy, this study is important in assessing a holiday both as a religious and communal phenomenon, assuming that holiday rituals can have religious and secular forms and perceiving a holiday as a way for people to break out of the social routine.

When defining a holiday, almost all the respondents emphasised the social character of the festivity to be its indispensable element and outlined communication with friends and relatives as promoting a special mood and feelings for the celebrants. The motive of the religious aspect of the holiday was ranked second by fewer than a half of the respondents. Comparing Easter festivities of 2019 and 2020, it was

revealed that the lockdown forced one-fifth of the respondents to celebrate alone. Most of the respondents had to celebrate Easter in a much narrower circle than the previous year. Children could not return to their birthplaces and see their parents. The traditional festive mass in church was replaced by live broadcasts on TV, radio, and internet portals. We also witnessed the “shortening” of the holiday. The year before the pandemic, only one-seventh of the respondents did not celebrate the second day of Easter, while during the pandemic, more than a half of the respondents had to give up these festivities. However, the study into the Easter cuisine delivered an impressive result. Although the number of people attending Easter celebrations together dropped, the number of Easter dishes did not change; the respondents explained it as a family tradition or simply as a tradition. Thus, the tradition of Easter cuisine remained the most stable in the quarantine year. Festive dishes were made even in those cases when the respondents admitted to a negative mood of the holiday or called it an ordinary day.

Most of the respondents admitted that Easter 2020 was a holiday to them. However, it was different than before. More than two-thirds of the respondents missed live socialising with their family members, relatives, and friends, whereas religious rituals were missed only by one-fifth of the respondents. This points to an intensive secularisation process combined with the will to maintain family traditions and, if necessary, to revive them; also, to the lasting importance of communality in the modern society. For most of the respondents, online communication could not replace live socialising during the festivities.

On the other hand, approaching the holiday as a way for people to break out of the social routine, we saw that even despite celebrating Easter in their ordinary daily environment and in the circle of people they saw every day for a shorter time than usual, most of the respondents managed to get out of the daily routine and create a festive mood.

Keywords: holiday, Easter, pandemic, traditions, holiday cuisine